

ЗА ТОЛЕРАНТНОСТ И ДИАЛОГ В ПЕДАГОГИЧЕСКОТО ПРОСТРАНСТВО

Петя Конакчиева

Като типично социално явление толерантността има различни видови изяви: религиозна, политическа, родителска, педагогическа и т.н. Нейните синоними са разнообразни: търпимост, поносимост, позволяемост, въздържаност, допустимост, възприемчивост, великодушие, отстъпчивост и др. Тя се проявява както в микросоциалната сфера (във вътрешногрупови и междуиндивидуални отношения), така и в макросферата (големите социални групи – етноси, религии, раси и т. н.).

Според Л. Драмалиев (1) понятието “толерантност” има латински произход. Води началото си от глагола “tolero”, който означава нося, донасям, издържам, поддържам. Оттук и съществителното “tolerantia”, което означава търпеливост; прилагателните “tolerans” – понасящ, търпелив и “tolerabilis” – поносим, търпим.

В широкия смисъл на думата толерантното отношение намира израз в допускане на несподеляно, дори противно мнение и поведение (1, 5).

Ако темата за толерантността, и в частност за учителския такт, бъде сведена само до обичайната тър-

пимост, то съвременните проблеми не биха могли да получат дори елементарно понятийно покритие. В качествата на учителя-възпитател – самообладание, внимателност, наблюдателност, сдържаност – има поне две, които, макар и близки, налагат ясно разграничаване. Това са “търпение” и “търпимост”. Първото е приоритетно изискване за всяко начало на родителска и учителска тактичност, а второто изцяло принадлежи към словесния арсенал на търпимостта (1, 12).

И. Филянов уточнява, че “тактът е форма на активно нравствено-педагогическо творчество на преподавателя, в което в единство се вплитат нравствено съзнание и действие”. Освен това поведението на учителя се подчинява и на други изисквания: “... осмисляне нормите на поведение и значимостта им към обществото, към преподавателския труд, към себе си и към хората, с които непосредствено работи; осмисляне на сложни ситуации и обстоятелства и умение да се взема най-целесъобразно решение ... педагогическият такт е средство в борбата за спасяване на човека, за неговото развитие, изграждане и усъвършенстване”(4, 48–50).

Мястото на толерантността в педагогическото пространство е очевидно. Успоредно с това се налага отчитане на различието между търпеливост и търпимост. Условно бихме приели, че при търпението се изразява предимно психическата издръжливост на учителя – възпитател. При търпимостта наред с психическата устойчивост се изисква висока степен на педагогическа принципност, изградена върху солидни теоретически предпоставки. “Тя се откроява особено при реално сложни ситуации, при които възпитателната задача трябва да включва взаимна обвързаност на търпимостта с нетърпимостта. Става дума за обезателно отчитане на латентните социални корени на такива отрицателни прояви, които днес са вече превърнати в жизнено опасни социални пороци” (1, 12).

Човекът дължи прогреса в живота си на това, че е обучаем, мислещ, диалогичен. Според Е. Фром (5) той не е в състояние да живее без някаква форма на сътрудничество с други хора. Ако иска да оцелее във всяка културна среда, той се нуждае от взаимодействие с другите хора. От активно взаимодействие в процеса на обучение и възпитание се нуждае и детето от предучилищна възраст.

Справката в семантичния речник сочи, че “общень” означава заедно, вкупом, откъдето се оформя терминът “общуване” (3). Глаголът

“общувам” има и друга семантична страна – приобщавам, съединявам, да делим, да участвам и т. н. Първоначалното значение на думата “общуване” е: от една страна, да се приобщаващ, а от друга, да се отделиш от нечие мнение, но дейността да е съвместна.

Свързвайки общуване с възпитание, можем да твърдим, че това е взаимодействие между двама и повече души, насочено към съгласуване на усилията им, подчинени на обща възпитателна цел. Диалогичното общуване е интелектуално-емоционално взаимодействие между две страни на един и същ процес. По своята същност то е непрекъснато, многопластово, динамично, регулиращо и преобразуващо. Субективното поставяне на цели и преследването на интереси налага партньорство, равностойно сътрудничество, взаимно допълване. Оттук произтича особената актуалност на проблема за стойностен и ефективен диалог в процеса на педагогическо взаимодействие в съвременната детска градина.

На обществото е необходима самостоятелна личност, инициативна, мислеща нестандартно. Тази личност трябва да притежава, както по-широка обща култура, така и професионална такава, но съществена нейна част е способността на личността да общува, да представя себе си пред околните в най-добра светлина.

Детската градина трябва да е онази институция, в която се поставят основите на демократичния, диалогичен подход. Следователно тя трябва да дава възможност за ежедневното практикуване на толерантност, етичност, емпатийност. Добрите взаимоотношения биха допринесли и за по-качествен възпитателно-образователен процес, в който всеки да има възможност да изкаже своята собствена позиция. В глобален аспект образованието трябва да съдейства на младия човек да опознава себе си и другите все по-добре, да бъде толерантен към различните от него.

Ежедневното педагогическо общуване може да се реализира в две основни форми:

- монологична (инструктивно-назидателна) – участниците се разделят на активен инструктор и пасивен инструктиран – реализира се общуване от типа: заповеди, указания, предписания от различен характер;
- диалогична – реализира се общуване в условия на конструктивно сътрудничество между участниците.

В практиката често преобладава първата от посочените позиции. Педагогът диктува, назидава, авторитарно предписва определено поведение. Поради това изграждането на диалогично общуване е актуална задача, налагаща овладяване от педагозите на уменията да водят диалог.

Диалогът с възпитаниците е свързан със съвместно обсъждане

на ситуации. Той предполага духовна общност, взаимно доверие, откровеност и доброжелателност.

Важен момент в педагогическото общуване е уменията на учителя да прояви доброжелателност и да предразположи детето към себе си. Според Л. А. Петровска доброжелателните отношения не гарантират избягването на конфликти, но са съществена предпоставка за конструктивен подход при решаването им, важно условие за развитие на взаимно разбиране в общуването (2, 131). Посочената авторка определя равенството на психологическите позиции на възпитателя и възпитаника като същностна характеристика на възпитаващото диалогическо общуване. То намира израз в:

- признаване на активната роля и реалното участие на възпитаника в процеса на възпитание;
- взаимност на въздействията;
- умение на възпитателя да вижда света с очите на своя възпитаник.

Важно направление за развитие на доброжелателен контакт е сътрудничеството в системите “педагог – дете”, “педагог – детска група”, “дете – дете”. Изграждането на самостоятелност у детето от предучилищна възраст е свързано със съвместно решаване на проблеми, съвместни форми на активност с педагога. Сътрудничеството предполага:

- съвместно търсене на знания;
- принципен, но доброжелателен, съвместен анализ на резултатите от дейността;
- съвместно търсене и коригиране на грешки.

Такъв вид съвместност би била важна стъпка по посока развитие у възпитаниците на адекватна самооценка, на активен самоконтрол.

Необходимо условие за изграждане на ефективен педагогически контакт е готовността на учителя да признае двустранния, взаимен характер на въздействащия ефект на общуването.

Важен компонент на психологическия облик на възпитателя е умението да анализира наличната ситуация от позицията на другия. Това е път за развитие на взаиморазбирането, без който успехът на възпитателната работа би бил съмнителен.

Характеризирайки елементите на общуването, социалните психолози разглеждат процесът на познание на човека от човека, комуникативният обмен между участниците, а също и взаимодействието между тях.

Възпитанието на децата от предучилищна възраст следва да се разглежда не като фиксиране на техните постъпки, а като стимулиране на всички положителни качества на детската личност.

Емоционалният компонент в диалога може да се определи като взаимно проникване в света на чувствата и преживяванията на другия.

Особена важност имат искреността и естествеността при проявата на емоциите.

Откритостта на възпитателя съдейства за развитие на климат на доверие и психологическа безопасност. Откритата позиция на участниците в диалогичното общуване е иманентна негова характеристика.

Демократизацията в педагогическото общуване предполага преосмисляне на стратегическата посока на движението му, търсене на средства за усъвършенстването му, което е свързано с участието на всеки възпитател. Това налага педагозите да оценят своя личен педагогически опит с неговите достойнства, постижения и ограниченост; да съотнесат получените резултати със задачите за развитие на диалогичен контакт, на основата на което да набележат своя собствена персонална програма за самоусъвършенстване, насочена към развитие на компетентност в общуването.

Посоченото до тук налага извода, че ефективното общуване действа двустранно – обучаващо и възпитаващо. Социалните изисквания и очаквания към възпитателно-образователния процес в детската градина са константни по отношение хуманност, демократичност, интелектуалност и диалогичност.

Диалогичното общуване в образованието е разнообразен свят на идеи, стратегии и приключения. В и чрез общуването детето има възможност да представи своя личен свят, да обогати себе си и да бъде

полезно и за останалите. И още – важно е това, че то съзрява в диалогичното общуване, открива истини, до които трудно би достигнало, ако всичко му е поднесено наготово. Съществен момент в общуването е позитивната нагласа на всеки участник да изслушва, да възприема и оценява чуждата позиция, да открия в нея нещо ценно и прием-

ливо, да я интегрира по най-уместния начин в общата дейност. Това разбиране не изключва градивното противопоставяне, опонирането, напротив, то има оздравителен ефект, но успоредно с конкурентното начало върви и взаимното разбирателство. По този начин се гради хуманна личност, отстояваща собствената си същност.

ЛИТЕРАТУРА

1. *Драмалиев, Л.* Толерантност. – Педагогика, 1999, № 2.
2. *Петровская, А. Л.* Воспитатель – подросток: пути развития диалога. – В кн.: Учителям и родителям о психологии подростка. М., 1990.
3. *Стефанова, М.* Дидактическата комуникация. С., 1988.
4. *Филянов, И.* Етика на учителя. С., 1994.
5. *Фром, Е.* Бягство от свободата. С., 1992.

SENSOR – INTELLECTUAL DEVELOPMENT OF CHILDREN UNDER SCHOOL AGE BY OBJECTIVE – OPERATIVE METHODS FOR ORIENTATION IN THE WORLD

ПЕТЯ KONAKCHIEVA

Summary

The mastering of systemized knowledge about the sensory qualities of objects is done under a certain organization of the cognitive activity. A special part of it is the formation in children's minds of generalized methods for examination of objects, which they can apply, in their own individual practical cognitive activity. The perfection of a specific perception and ideas of sensory perceived qualities, properties and signs is a condition required for the enrichment of the sensory culture of children under school age. The accumulation of sensory experience is an important prerequisite for the mastering and development of a common strategy needed in the process of invention and discovery. That is why the formation and the application of a strategy for acquisition of sensory information which includes methods of examination of object and their properties guarantees the success of the independent practical cognitive activity of children in the process of orientation in the diversity